

ORVOSKARI FIATALOK A FORRADALOMBAN

Beszélgetés Prágay Dezsővel

Ismert tény, hogy a Forradalom első szakaszában, kezdeményező szerepe volt a budapesti egyetemistáknak. A Műegyetem hallgatói előljártak a Forradalom követelményeinek megfogalmazásában. Az első forradalmi diákbizottságok a Műegyetemen és a bölcsészkaron alakultak (meg). (1956. okt. 25–26). Kevésbé ismert az orvoskari fiatalság forradalmi szerepe. Megkértük Prágay Dezsőt, aki ebben az időben az orvoskar Biokémiai Intézetének oktatója s egyben a Petőfi Kör vezetőségi tagja is volt, hogy beszéljen élményeiről, emlékeiről.

Első kérdésünk: *Volt-e az orvoskar diákjainak, oktatóinak sajátos szerepe a Forradalomban?*

P. D.: Volt, mégpedig a forradalom különböző szakaszaiban más és más. Október 23-án az orvostanhallgatók nagy tömegei és a Kar néhány fiatal oktatója együtt meneteltek a diáksággal a megbeszélt útvonalakon a Petőfi szoborhoz, majd onnan a Bem térre. Aznap, 23-án este azonban, bármily hihetetlenül hangzik, az orvoskar fiatalsága még megtartotta a Petőfi Kör egészségügyi vitáját (az utolsót ebben a vitasorozatban!). A hozzászólások sora a késő esti órákig tartott, egészen addig, míg a közeli Rádió körüli harci zaj behatolt a terembe és az első sebesültekhez orvosi segítséget kértek. A „Történelem” a tettek mezején folytatódott és „átlépte” a vitát. Megemlítem itt azt is, hogy a forradalmi harc legelső fázisában számos orvostanhallgató működött önként a kórházakban és elsősegély állomásokon. A forradalom első hetének végén, az orvosegyetem legmozgékonyabb fiataljai (oktatók és diákok) megalakítottak egy „Orvoskari Ideiglenes Forradalmi Bizottságot” (a rendes választások meg-

tartásáig). Vezetőségül egy hármás direktóriumot választottak, melynek tagja volt két oktató (P. I. és jómagam) és egy diák (J. B.). Ez történt október 29-én. Ezzel kezdődött az orvoskari munka új, formálisan is megszervezett szakasza. Ez a Forradalmi Bizottság szinte órák alatt, tanársegédekből és adjunktusokból, az új egészségügyi miniszterrel egyetértésben egy Vöröskereszt Bizottságot hozott létre, amely a Forradalmi Bizottsággal szoros együttműködve megszervezte a kórházak legális és organizált gyógyszerellátását egész Nagybudapesten és környékén. A Forradalmi Bizottság azután gondoskodott a külföldről és vidékről befutó élelmiszer, ruha és pénzadományok legális átvételéről és megfelelő szétosztásáról a kórházak és a szűkölködő lakosság közt. Önkéntes diákok fegyverrel is szolgálták a forradalom ügyét; azonkívül, a Forradalmi Bizottság rölapokat adott ki, alkalmanként karöltve a Bölcsészkar Forradalmi Bizottsággal és az Értelmiségi Forradalmi Bizottsággal.

November 4-étől kezdve a Forradalmi Bizottság munkája drámai fordulatot vett. A szovjet támadás pár napig megakadályozta az előbbi munkát és sokan elszéledtek. Az orvoskari fiatalok kis csoportja azonban súlyos tűzharc közepette kimentette és kórházba szállította a Corvin-köz sebesültjeit. — A forradalom katonai leverése után, mikor a többi diákszervezet úgyszólván megbénult, az orvoskaron, talán a munka természete miatt is, tovább folyt, sőt új lendületet vett az aktivitás. A Forradalmi Bizottság magához ragadta a Vöröskereszt „újjászervezését” is s ennek keretén belül folytatta a gyógyszer és egyéb segélyosztást egészen november utolsó hetéig, amikor az orosz csapatok végigfésülték az egyetemeket és a Forradalmi Bizottságok vezetőit személy szerint keresték és lefogták. Azt még megértük otthon, hogy a külföldről küldött élelmiszer ajándékokat a bábkormány a hivatalos boltokban pénzért kezdte árulni a lakosságnak.

– *Mivel magyarázható az egyetemi Forradalmi Bizottságok gyors munkába lendülése?*

P. D.: A Forradalom rövid győztes szakaszában számos meglepő demokratikus kezdeményezés született, szinte a semmiből. Ez a meglepő jelenség a diákság körében magyarázható meg leginkább, minthogy ez a csoport tömegben egy helyen lakó, eleve megszervezett, intelligens, mozgékony fiatal emberekből tevődik össze. Itt mégis megemlítek egy előzményt. A Forradalmat meg-

előző években rendszeresen foglalkoztam diákjaim „fölvilágosításával”. Meg akartam takarítani számukra a sötétben tapogatózás éveit, melyeken magam keresztül mentem, míg felismertem és meg tudtam fogalmazni a diktatúrák szerkezetét, elfogadhatatlan, embertelen módszereit, félrevezető taktikáját és a torzításokat. Az érdeklődők legjobbjaival kis körökben és természetesen titokban magánkeretek között olvasó és vitaesteket rendeztünk, melyeken, például, megvitattuk a hivatalos párttörténet hazugságait, a hegeli filozófia szándékos eltorzítását; Liszenko és Lapesinszkaja tudománytalan szélhámoskodását, az orosz nacionalizmus jelentkezését szovjet álarcban, stb. E „magánszemináriumok” diákjaira kérdések nélkül számíthattam, ők is tudták, hol a helyük, mit kell tenniük, sőt újabb csoportok kezdeményezőivé váltak.

– *Maradt-e ennek az orvoskari munkának, a már említett megmentett sebesülteken kívül valami más tárgyi jele, emléke?*

P. D.: Maradt, néhány írásos emlék. Kezembem van egy példány a Petőfi Kör egészségügyi vitájára szóló meghívókból és két röplap. Egyiket az Orvoskari Forradalmi Bizottság a szabad héten adta ki: Ez egy felszólítás az önbíráskodás ellen. A másik ugyancsak a szabad héten készült, a Bölcsészkar Forradalmi Bizottsággal közösen: ez a munka felvételére szólított fel. A forradalom katonai leverését követő „utóvédharcban” a bábkormány árulását megbélyegző röplapokat adtunk ki, továbbá két orosznyelvűt, melyekben a magyarság elleni harc értelmetlenségét próbáltuk megmagyarázni az orosz közkatonáknak. Sajnos ezekből nem maradt példányom. Végül 3–4 újságíró és Oxfordi diákok jártak nálunk a szabad héten... ezektől maradt 1–2 levél.

– *El tudna-e mondani néhány személyes élményt a forradalom idejéből?*

P. D.: Nehezen. Elmondani is nehéz, kiválasztani még nehezebb néhányat a sok közül. Mégis, leginkább négy mozzanatra gondolok, rang és időrend nélkül.

Az első egy morzsányi történelem: Telefonbeszélgetés Nagy Imrével, október 26-án. Ekkor, többekkel való tárgyalás és tájékozódás után rádöbbenem Nagy Imre tragikusan kétes helyzetére. Az ország népe nem érti, nem értheti, hogy az „újjászervezett” kormány égisze alatt hogy történhetett meg az oroszok behívása, a „sokszoros” statárium elrendelése s a parlamenti mézár-

lás. Elsőrendű fontosságú volt, hogy Nagy Imre ezt a helyzetet fölmérje s a közhangulat megfordulásáról értesüljön. — Háy Gyuláéktól kapom a biztatást és a megfelelő telefonszámot. Mégis meghökkenek, mikor rövid, egy-percnyi várakozás után megszólal a vonal végén — nem valami titkár vagy „funkcionárius” — hanem maga a miniszterelnök, Nagy Imre nyugodt, meleg hangja: „Hallo, itt Nagy Imre beszél”. Bemondom a nevet, s azt, hogy a Petőfi Kör vezetőségi tagja vagyok, röviden elmondom, hogy a nép fel van zúdulva a kormány ellen, bizalma megingott (ő benne, N. I.-ben is) s a népellenes intézkedéseket most neki is tulajdonítják. — „Hogyhogy?!” — Hördült fel. — A szó hiteles, a hang most is fülembé cseng. — Elmondom, mint többünk véleményét: arra volna szükség, hogy tisztán válassza el magát a kormány gazembereitől. — Megköszöni a tanácsot, ezzel végződik a beszélgetés. — Nyilván nem én voltam sem az egyetlen, sem az első, aki ilyen helyzetfölmérésre és tisztázó lépésre akarta őt rábírní. Két nap múlva, október 28-án, Nagy Imre hivatalosan elismerte a Forradalmat, s magáévá tette a felkelt nép ügyét s ez mindenkinek segített!

Következő élményem visszanyúlik a fölvonulásra. Október 23-án, sok huzavona és végső belügyminiszteri tiltás ellenére délután két órakor megindult a diákság ezres tömegekben, magyar zászlókkal, fegyelmezett sorokban és — egyelőre — némán, a kijelölt célok felé. A torlódás elkerülése végett a Petőfi szobortól a különböző egyetemek diákjai különböző utakon indultak a végső cél, a Bem szobor felé, a lengyelek iránti szimpátia kifejezésére. Az Orvosegyetem ezernél is nagyobb csoportja, melyben én is meneteltem, a Kossuth Lajos utcáról a Kiskörútra fordult, majd a Bajcsy-Zsilinszky úton, a Szent István Körúton és a Margit hídon át érkezett a Bem szoborhoz.

A Kiskörút elején találkoztunk először a járókelők nagyobb csoportjaival, akik ebben a koradélutáni órában vásárlásaikat, mindennapi dolgaikat intézték és teljes megdöbbenéssel álltak meg a *hihetetlen* jelenség előtt: Fiatalok óriás tömege, magyar zászlókkal, ünnepélyes némaságban, otromba szólamok és otromba táblák nélkül!! Villámként hatott a kép, villámgyors volt a felismerés is. Láttam idős férfiakat, akik kalapjukat levették, ahogy megálltak s láttam az arcukon végiggördülő könnyeket; láttam asszonyokat, akik a járda kövezetén térdre hulltak, sírva

imádkoztak; fiatalok virágokat dobáltak, a sorhoz léptek s elkérték a már akkor kézben tartott röpcédulákat, a 16 pont első nyomtatott példányait. A néma tömegben az Ady mozi előtt forrt ki az első jelszó: A Forradalomra oly meghatóan jellemző módon *józan* és egyszerű követelés volt ez: „Új kormányt!” – hangzott fel ezer diáktorokból – s ezt követte a „Vesszen Gerő!” harsány jelszava. A Bajcsy-Zsilinszky úton újabb jelszavak törtek elő a még mindig fegyelmezetten haladó felvonuló tömegből (melyhez ekkor már járókelők is csatlakoztak). „Nagy Imrét a kormányba!” – morajlott föl újra és újra. Amint a diáksereg a Bajcsy-Zsilinszky úton végighaladt, újabb esemény történt, mely alapjában változtatta meg az egész tüntetés jellegét. Ekkor találkozott a felvonuló diákok tömege a gyári munkások tömeges csoportjaival. A munkások a fő közlekedési utakon (Újpesti rakpart, Váci út, Szent István Körút) igyekeztek hazafelé, munka után.

Az első meghökkenés után az előbbiekhöz hasonló felismerés, reakciók, jelenetek következtek. De itt már tömegek, mégpedig munkástömegek csatlakoztak a diáktüntetéshez, fáradtságról, vacsoráról megfélemlítve. A tömeg több tízezerre duzzadt s jellege drámaian megváltozott. A félig-meddig elszigetelt diáktüntetésből forradalmi diák–munkás egység lett. Ez az egység feltartóztathatatlanul vitte előre s kísérte mindvégig a Forradalmat.

Újabb élmény: Október 31-én történhetett, hogy az Orvosgyetemi Forradalmi Bizottság központjába egy munkásöltözetű idegent kísértek be, aki tört németiséggel tudakozódott a vezetőség után. A nehezen összekeresett szavak mögött csak úgy izzott a küldetés tudata: A látogató egy kétmotoros lengyel repülőgép pilótája volt (a Forradalmi filmen is látni ezt a repülőgépet), aki elmondta, hogy Poznań városában a munkások önként és tömegesen vért adtak a magyar Forradalom sebesültjeinek. A becses ajándékot az ügyeletes orvosok meghatódva átvették, de a lengyel „ajánlat” itt nem ért véget. A pilóta erősködött, hogy őt megbízták: 8 sebesült magyar fiatal vigyen magával Pestről hogy azokat Varsó, Łódz vagy Poznań nyugodt atmoszférájú kórházai-
ban ápolhassák teljes felépülésükig. Nekünk is nehezünkre esett, (talán nem is a mi ugyancsak nehézkes németünk miatt) megmagyarázni a csalódott pilótának, hogy ez a kérése most nem teljesíthető.

Így a küldetés csak félig sikerült, de a nagylelkű gesztust őrzi, őrizze tovább is a hálás emlékezet, az utókor: Poznań nevét szívkünkbe zártuk.

Utóljára hagytam – nem is egy élményt, hanem egy egész élménysorozatot – a forradalom sebesültjeinek mentéséről. Hogy az elején kezdjem: November 3-án, több mint egy hét óta először tértem haza budai otthonomba, hogy erőt merítsek az új hét fontos munkáihoz. A szovjet támadás veszélyéről én addig is többször hallottam, de, bármily különösen hangzik is, nemigen volt időm foglalkozni evvel, s azt sem hittem, hogy a szovjet a világ szemeláttára le meri taposni forradalmunkat. November 4-én hajnalban J. B. orvostanhallgató zörgetett föl a szörnyű hírrel: orosz támadás van folyamatban. Arra kért, hogy amint tudok, menjek át a pesti Forradalmi Bizottsági központba, ahol nagy kavarodás van. Ezzel ő sietett is vissza. Az utolsó percben sikerült átjutnom a Kossuth hídon (ahol már mongol külsejű járőröket láttunk), s akkor Pest már a vihar előtti kísérteties csendben várta a csapást. A máskor annyira élénk, tevékeny Üllői úti Forradalmi központ szinte üres; néhányan kapkodnak vagy lézengnek tanácstalanul. Egypár jóbarát és közeli munkatárs vár a közös határozatra. Megbeszélésünk tükrözi a helyzetet: A győzelem mámorából a vereség mélységeibe zuhantunk. De még mindig tehetünk mást is minthogy a pincébe bujjunk, vagy elmeneküljünk. Helyzetünk kötelez a helytállásra. Rövid megbeszélés során arra a konklúzióra jutottunk, hogy az orvosegyetemi munkához legméltóbb lesz, ha az ellenállás központjából, a Corvin közből, elhozzuk a sebesülteket az egyetemi klinikákra, hogy megfelelő ápolást kapjanak. A halottakat majd lesz idő eltemetni, de a sebesülteket *most* kell megmenteni! Közben kiderült, hogy két orvostanhallgató egy K. I. nevű fiú és egy Éva nevű lány (akinek vezetéknevére sajnos nem emlékszem) már járt is a Corvinban nem sokkal ezelőtt és kihozott egy sebesültet. Elhatároztuk, hogy ezt a munkát folytatjuk. Aznap délután, négyen, K. J., M. S., J. B. és jómagam, két hordággal elindultunk a Corvin köz felé. Éva egy nagy vöröskeresztes zászlót vitt előttünk; mindnyájan fehér köpenyt viseltünk, vöröskeresztes karszalaggal. Az egyetem Mária utcai kapuján kilépve s az utcán áthaladva az Üllői útra kerülünk. Az Üllői út és a Körút kereszteződésénél pokoli kép fogad. Orosz tankok állnak a Kilián laktanya Üllői úti oldalán, két tank

a Körút felőli oldalon, egy tank távolabb a Körúton. Ezek rendetlen időközben vaktában lőnek gépfegyverrel és néha ágyúval is mindenre, házakra, vélt alakokra. Nyilván terrorakciót folytatnak. A Nagykörút Corvin köz előtti szakaszán nincs tank: A corvinosok híres ágyúja a „Prolongálva” – most is tiszteletet parancsol. A Kilián közelében, az Üllői út Nagykörúthoz közel eső szakaszán és a Körúton mindenfelé még füstölgő kiégett terepjárók, csapatszállítók, autók, tankroncsok. Ahogy a Körútnak nekivágunk, félelem száll meg bennünket: – lőnek – nem lőnek? de mi megyünk. Valami nálunknál nagyobb erő visz tovább. Nem lőttek ránk, bejutunk a Corvin közbe. Iszonyú rombolás, pusztítás képe mindenütt. A híres ágyú összetörve hever a kapuban. A főépület pincéje, ahová az alacsony félablakokon keresztül hatolunk be, a pusztulás valóságos infernója. Egy-két ágy, szétszórt fegyverek, fegyverroncsok, vastagon borítva kőporral, szeméttel; emberi testrészek, cafatok, támolygó, heverő sebesültek, haldoklók. S aki jobban bírja magát, még mindig fegyverét szorongatja. A két hordágyra két súlyos sebesültet teszünk, pokróccal letakarjuk őket: hideg is van, biztonságosabb is így. Megint összeáll csoportunk: a két pár sebesültvivő, elől E. a zászlóval s megyünk vissza ugyanazon az útvonalon, a sebészeti (Rubányi) klinikára.

– *Nyilván találkozniuk kellett a Pongrátz fivérekkel. Van-e erre nézve emléke?*

P. D.: Utóbb nekem is különösnek tűnt ez, de a Pongrátz fivérekkel nem találkoztam. Valószínű, hogy miután a főépület és az azt védő ágyú már az első támadáskor szétrombolódott, a harcolók még életerős zöme a szomszédos épületcsoport jobban védhető házaiba húzódott. Erre utal egy emléktöredék: A pincében, miközben a sebesültekkel foglalkoztunk, odalépett hozzánk egy corvinista harcos és az orosz tankok helyzetét tudakolta.

Folytatom az elbeszélést. Pergőtűztől, aknatűztől függően folytattuk a sebesültek kimentését november 4-e estéig s másnap, 5-én egész nap (nov. 5-étől Éva helyett D. M. orvostanhallgatónő vitte előttünk a vöröskeresztes zászlót), nov. 6-án egész nap s végül, nov. 7-e reggelén. Ezután már nem mentünk a Corvin közbe. Mentőmunkánkat a lakosság kisebb csoportjai figyelték kapualjakban, útkereszteződésnél és tanácsokkal, információkkal próbáltak segíteni.

Esténként holtfáradtan dőltünk le pihenni a Sebészeti Klinika alagsorában, ahol az orvosok éjjel-nappal operáltak, kötöztek, gyertyavilág mellett. (Aki nem tapasztalta, nemigen tudja elképzelni, milyen nehéz két embernek egy harmadikat cipelni, néha futva és állandó idegfeszültségben.)

Egyre több tragédiának vagyunk tanúi. Ahogy 5-én reggel az Üllői út és a Körút sarkához közelítünk, egy fegyveres magyar katonát pillantunk meg, aki alkalmas pillanatra (pillanatnyi tűzszünetre) vár, hogy a Körúton átfutva a corvinistákhoz csatlakozzék. Mindenki próbálja lebeszélni, de ő kitart és pár perc múlva nekifut a Körútnak: azonnal halálos találat éri. Fölveszszük, az egyik hordágy már mehet is vissza a Klinikára: mire odaér, a katona már halott. A Corvin köz pincéjében szaporodnak a sebesültek. (Valószínű, hogy a corvinista harcosok odahozták a többi, szomszédos épületcsoport újabb sebesültjeit is.) Látható, hogy néhány sebesült menthetetlen, mégis magunkkal visszük, hogy legalább emberibb körülmények között, kórházban halhasson meg. Ezt a munkát még két napig folytatjuk. Társaimmal együtt összesen körülbelül 20 többnyire súlyos sebesültet hozhatunk ki nov. 7-e délutánjáig.

– *Úgy tapasztalta, hogy a támadók kimélték a mentőket, vagy pusztá szerencse, hogy életben maradtak?*

P. D.: Csak a magam csoportjáról beszélhetek. Nem mondhatom, hogy kifejezetten céloztak ránk, hisz teljesen védtelenek voltunk, s ezt bizonyára nem éltük volna túl. Természetesen, mi is kerültünk minden provokáló gesztust és fölösleges kockázatot, márcsak a sebesültekre való tekintettel is. De arról éppen nincs szó, hogy tekintettel voltak ránk. A megfélemlítést célzó vak lövöldözésnek számtalanszor áldozatul eshattunk volna. Egy kitérésre azonban tisztábban emlékszem, mikor csoportunkat a szó szoros értelmében „falhoz állították”, s úgy látszott, hogy most jön a golyószó. J. B. csekély orosz tudásával és kézzel lábbal sebesen magyarázta, hogy mentők vagyunk, míg végre elengedtek. Egy fiatal katolikus pap, aki egy párszor velünk járt és nagyon bátran viselkedett, azt mondogatta: „Szép halál lett volna, szép halál!”. S míg az én közvetlen csoportomban nem volt halálos áldozat, a klinika kertjének friss sírjai közül jónéhányat vöröskeresztes zászló borított, jelezte a mentőmunka hősi halottait. (Ilyesmire több más példa is volt a fővárosban.)

Mentőmunkánk alatt orosz sebesültekkel is volt — elég különös — tapasztalatunk. Ketten „menedékjogot” kértek tőlünk — elmagyaráztuk, hogy erre most semmi mód nincs; mások, a kikérdezés során agresszíven állítják, hogy őket a magyar kormány hívta be. A kérdésre, hogy milyen magyar kormány, nem tudtak felelni, összezavarodtak.

Nemsokára újabb probléma elé kerültünk: november 6-ra a Rubányi Klinika megtelt, a sebesültek elhelyezését teljesen át kell szervezni. Újabb tervet dolgozok ki: teherautókat szerzünk. Belátva, hogy ez a munka az eddigi módszerrel igen lassan megy, nov. 7-én délre az összes diákönkéntest és minden rendelkezésre álló teherautót betegszállításra állítok be. Magam is elindulok, 4 teherautóval, mindeniken 3–4 sebesült és 2–3 diák, akik a hordágyakat emelgetik. A cél a Vas utcai kórház és a Rókus. Ahogy a Szentkirályi utcán a Mikszáth tér felé haladunk, akna vágódik közvetlen közelünkben egy ház tetejébe: teleszóródunk mindnyájan, betegek és kísérők, téglacseréptörmelékkel, malterporral. Az akna röppályája alatt futottunk el! — A Vas utcában sebesült harcoló kéri segítségünket. Megállunk, segítőtársam szorítókötetést alkalmaz, hogy a vérzést elállítsa. Míg a többiek a sebesült autóba segítségénél segédkeznek, a Kőfaragó és Vas utca sarkán orosz tank jelenik meg és felénk tart. Ahányan vagyunk, annyiféle a reakció: A sebesültek fohászknak; egyik társunk a betegek közé ugrik, másik, a vöröskeresztes zászlóval kezében az autó mellé hasal. Az elsősegélyt nyújtó orvostanhallgató és én állunk a teherautó hátánál, védtelenül. A veszély erőt ad: ráordítok az autó mellett hasaló diákra, a vöröskeresztes zászlóért, s azt magasra tartva lengetem „pajzsul, védelmül”. A tank odaér, fedele megnyílik — magyar harcolók integetnek nekünk. Kiderül, hogy éppen most fogták el a tankot, sem idejük, sem módjuk nem volt „átfesteni”. Óriási megkönnyebbülés, hogy ezen a Világon ébredtünk föl a kalandból. A tank eltűnik a Rákóczi út irányában s mi folytatjuk utunkat, a Stáhly utcán és a Gyulai Pál utcán át a Rókus kórházig. A többi betegszállító teherautó is ide gyűlik azzal a rossz hírrrel, hogy a Vas utcai kórház már nem tud több beteget fölvenni. A Rókus előtti téren leszállunk és dörömbölünk a kórház kapuján. Semmi mozgás. Újabb dörömbölés, kiabálás — végre megnyitják a kiskaput. A vonakodás értető. A Rákóczi úton éppen akkor két orosz tank robog a Keleti

pályaudvar irányába, s az út hosszában többször ágyúval végiglőnek. Az iszonyú zaj sokszorozódva verődik vissza a házak falán.

Ujabb két orosz tank kerül elő, ezek is az utca közepén rohanak, (félnek leállni házak tövében, ahonnan a „Molotov koktél” veszélye fenyegeti őket). Az egyik a Rókus tér mellett, a nyíltabb színen megáll. Az egyik közeli ház emeleti ablakában egy villanásnyi mozgás (emberalak? vagy macska?), s a következő pillanatban a tank golyózáppal sepri végig a tér összes emeleti ablakát, köztük a kórházét is, és a Rákóczi út közeli házait is. Ránk, csodák csodája, nem lőnek. Lassan a Rókus kórház egyik kapuja megnyílik, az autók odaállnak és a sebesülteket gyorsan beszállítjuk az árkádos udvari folyosókra, ahonnan a kórházi ápolók viszik őket beljebb. Utána, „pihenésül” még hallgatjuk egy darabig a céltalan lövöldözést s egyikünk megszólal: „Barátaim, mi minden van ebben a Varsói Szerződésben!”. A találó megjegyzésre mintegy feleletül, az előbbi tank belelőtt a kórház kapuja fölött elhelyezett kis Rókus szoborba. Hadicél volt ez is? Átmenetileg a Rubányi klinikán való „sebesült feltorlódás” problémáját megoldottuk. Az Orvosegyetemen ezután még pár hétnyi „szabad” munkára nyílt alkalmunk, mely alatt a sebesültek sorsát tovább is elrendeztük és minden segélyt kiosztottunk a kórházaknak és a lakosságnak. De hamarosan elérkezik a nap, mikor legtöbbünknek menekülni kell. Orosz tankok és terepjáró jelenik meg az Üllői úton, egy szakasz katona csörtet végig a klinikakerten. A velük jövő tiszt gyűrött, piszkos papírlapot mutat és otromba kijéjtéssel kérdezi tőlem, hogy a föltüntetett egyének hol vannak? A listán az én nevem a második. Mutatok az egyik romos épület felé, ahol semmi sincs. Elindulnak. – Én is, – a rab Hazából a Szabad Világ felé.

Befejezésül hadd mondjam el, hogy – sok fájo és nehéz élmény ellenére – a Forradalom számomra mindenképp fel-emelő élményt jelentett. Sajnálom azokat, akik csak a gyászt és nemzeti tragédiát látnak benne. Mégkevésbé tartozom azok közé, akik egyszerűen élvezik a forradalom által megteremtett könnyebb helyzetet Keleten és Nyugaton. A nyereség-veszteség számadásaitól teljesen függetlenül, én egy tartozást, adósságot érzek, soha le nem róható hálát, azok iránt, akik életüket áldozták a Szabadságért. Ennél többet nem tudok mondani.

(A beszélgetést lefolytatta E. B. 1986 nyarán Amerikában.)